अत्रोत्तरमग्निर्मूर्धेतिमंत्रार्थमनुसरन्नाह वायोरित्यादिना कथयिष्यामि अग्नेःशारीरत्वंउक्तेतिभावः ॥ २ ॥ मूर्धिसहस्रारेस्थितत्वात्श्रेष्ठत्वाद्वामूर्धानंचिदात्मानंअग्निर्विज्ञानात्माश्रितस्तदुपाधितांप्राप्तःसन्शरीरंपरिपालयन्चित्प्रतिबिंबंप्राप्यविज्ञानात्माशरीरंचेतयतीत्यर्थः प्राणरूपउपाधिस्तुतावुभावपिव्याप्नोतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ सःचिद्विज्ञानप्राणानांसंघातोजंतुर्जीवः सर्वेषांभूतानांकार्यकारणरूपाणामात्माचेतयितासनातनःपुरुषःपरंब्रह्मचसएवनिरस्तोपाधिःसन्सएवोपाधिपक्षपातीसन्भूतानांमनआदिरूपोभवति विषयश्चशब्दादिःसएव ॥ ४ ॥ एवमिति सर्वत्रअंतर्बहिश्चस्थितंसर्वं प्राणेनदेहलीदीपवन्मध्यस्थेन आंतरंविज्ञानंबाह्यंदेहेंद्रियादिकंचचाल्यतइत्यर्थः पृष्ठतःजीवत्वप्राप्यनंतरं समानेन इत्थंभावेतृतीया समानवायुत्वंप्राप्तः ॥ ५ ॥ पावकंजाठरमाश्रितःसन् बस्तिमूलंमूत्राशयं गुदंपुरीषाशयंचस्वांस्वांपृथग्गम्यांगतिं आश्रितोभवति जाठरस्थःसमानोऽशितपीतादिकंपाचयित्वास्वंस्वंस्थानंनयतीत्यर्थः मूत्रंशरीरंचेतिपाठेतु मूत्रशब्देनैवपुरीषमप्युपलक्षणीयं ॥ ६ ॥ कर्मगमनादि प्रयत्नस्तदनुकूलाचे

भृगुरुवाच वायोर्गतिमहंब्रह्मन्कथयिष्यामितेऽनघ॥ प्राणिनामनिलोदेहान्यथाचेष्टयतेबली॥ २॥ श्रितोमूर्धानमग्निस्तुशरीरंपरिपालयन्॥ प्राणोमूर्धनिचाग्नौचवर्तमानोविचेष्टते ॥ ३॥ सजंतुःसर्वभूतात्मापुरुषःससनातनः॥ मनोबुद्धिरहंकारोभूतानिविषयश्चसः॥ ४॥ एवंत्विहससर्वत्रप्राणेनपरिचाल्यते॥ पृष्ठतस्तुसमानेनस्वांस्वांगतिमुपाश्रितः॥ ५॥ बस्तिमूलंगुदंचैवपावकंसमुपाश्रितः॥ वहन्मूत्रंपुरीषंचाप्यपानःपरिवर्तते॥६॥ प्रयत्नेकर्मणिबलेयएकस्त्रिषुवर्तते॥ उदानइतितंप्राहुरध्यात्मविदुषोजनाः॥ ७॥ संधिष्वपिचसर्वेषुसन्निविष्टस्तथानिलः॥ शरीरेषुमनुष्याणांव्यानइत्युपदिश्यते॥ ८॥ धातुष्वग्निस्तुवितत:समानेनसमीरितः॥ रसान्धातूंश्चदोषांश्चवर्तयन्नवतिष्ठते॥ ९॥ अपानप्राणयोर्मध्येप्राणापानसमाहितः॥ समन्वितस्त्वधिष्ठानंसम्यक्पचतिपावकः॥ १०॥ आस्यंहिपायुपर्यंतमंतेस्याद्गुदसंज्ञितम्॥ स्रोतस्तस्मात्प्रजायंतेसर्वस्रोतांसिदेहिनां॥ ११॥ प्राणानांसन्निपाताच्चसन्निपातःप्रजायते॥ ऊष्माचाग्निरितिज्ञेयोयोन्नंपचतिदेहिनां॥ १२॥

ष्टा बलंभारोद्यमनादौसामर्थ्यं विदुषःसकाशात्श्रुत्वेतिशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ धातुष्विति धातुषुत्वगादिषुविततोव्याप्तोग्निर्जाठरः रसादीन्वर्तयन्परिणमयन् रसानन्नादीन् धातूंस्त्वगादीन् दोषान्पित्तादीन् ॥ ॥ ९ ॥ कथंवर्तयतीतितत्राहापानेति नाभेरधोऽपानःऊर्ध्वंप्राणःतयोर्मध्येनाभौप्राणापानाभ्यांमिथःसंसर्गेणसमानसंज्ञत्वंप्राप्ताभ्यांसमाहितःसमुद्दीपितःअधिष्ठानंनाभिमंडलंसमन्वितःसमाश्रितःपचति अन्नादिकमितिशेषः यद्वा समन्वितःएकीभावेनयुक्तः समानत्वंगतइत्यर्थः अधितिष्ठतिव्यापारवान्भवत्यनेनेतिजीवनमन्नमधिष्ठानं ॥ १० ॥ पक्वमन्नंकथंदेहंव्याप्नोतीत्यतआह आस्यमिति आस्यमारभ्य आस्यादीत्यपिपाठः पायुपर्यंतंयथामहत्तरंस्रोतःप्राणप्रवहणमार्गःप्रसिद्धस्तच्चांतेगुदसंज्ञितंस्यात् तस्मान्महास्रोतसः अन्यानिसर्वाणिस्रोतांसिप्राणमार्गाःनाडीसंज्ञाःशरीरंव्याप्यतिष्ठंतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ तैःस्रोतोभिः सर्वेष्वंगेषुप्राणानांसन्निपातात्तत्सहचारिणोजाठरवन्हेरपिसन्निपातःसंगमोभवति तत्रानुभवंप्रमाणयति ऊष्माचेति ॥ १२ ॥

Digitized by Google